

“Opvoedingsondersteuning”, nood aan een breed draagvlak

Hilde Timmermans

Attachee studiedienst Gezinsbond

OPVOEDINGSONDERSTEUNING BINNEN EEN REGELGEVEND KADER

De toenemende aandacht voor opvoedingsondersteuning overtuigt heel wat ouders om een oplossing te zoeken voor hun concrete vragen. Het doorbreken van het taboe rond opvoedingsvragen is een positieve evolutie, maar tegelijk kunnen we uit de vele telefoontjes afleiden dat een grote groep ouders niet goed weet waar ze terecht kunnen met hun vraag. De Gezinsbond is verheugd dat een nieuw kader hier verandering in wil brengen.

Op 26 juni 2007 stemde het Vlaams Parlement het voorstel van decreet houdende de organisatie van opvoedingsondersteuning, ingediend door Tom Dehaene, Vera Jans, Robert Voorhamme, Bart Caron, Vera Van der Borghet en Helga Stevens¹. De belangrijkste doelstelling van het decreet is het bestaande aanbod aan opvoedingsondersteuning duidelijk in kaart brengen, kenbaar maken aan de gebruikers, op elkaar afstemmen, leemtes opvullen, en een minimale kwaliteit van het aanbod garanderen. Vandaag bestaat er immers al een ruime waaier aan opvoedingsondersteunende initiatieven, maar zonder kwaliteitsbewaking en naast elkaar, met enerzijds overlap en anderzijds lacunes tot gevolg.

Een betere afstemming kan enkel door samenwerking van de verschillende spelers. Daartoe worden in de 13 centrumsteden en Brussel opvoedingswinkels opgericht. In de overige gemeenten zullen samenwerkingsverbanden, ontstaan uit een lokaal overleg, instaan voor een bundeling en promotie van het aanbod. Preventiewerkers uit de bijzondere jeugdzorg zullen de rol van coördinator op zich nemen. Er zal ter ondersteuning ook een expertisecentrum opvoedingsondersteuning worden opgericht. Alle centrumsteden hebben inmiddels voor 15 september 2007 een projectaanvraag voor het subsidiëren van een opvoedingswinkel ingediend. De uitvoeringsbesluiten voor de opvoedingswinkels en het expertisecentrum worden momenteel nog geschreven.

De Gezinsbond was actief betrokken bij een toetsingsgroep die de visietekst als basis voor het decreet mee vormgaf². Van meet af aan hebben we getracht onze drie belangrijkste bezorgdheden voor een regelgevend kader mee te geven:

- aantonen van de complementariteit van het sociaal-cultureel werk in het opvoedingsondersteunend aanbod en deze meerwaarde verankeren in het nieuwe decreet;
- wijzen op de noodzaak van een totaalaanpak. Opvoedingsondersteuning is geen toverwoord voor maatschappelijke problemen en kan niet gebeuren op een eiland;
- afwijzen van een verenging van het aanbod door een centraal opgelegd opvoedingsmodel.

COMPLEMENTAIR, NIET INPERKEND: ERKENNING VAN INFORMELE STEUN

De Gezinsbond heeft een lange traditie in opvoedingsondersteuning voor zowel ouders van jonge kinderen als ouders van tieners. Dit aanbod is gespreid over een brede waaier van publicaties, oefenscholen, vormingsreeksen en gezinsactiviteiten. Opvoedingsondersteuning op maat betekent voor ons dat de vraag en de concrete situatie van de ouder het vertrekpunt zijn, maar ook dat iedereen de keuze heeft waar en hoe hij geholpen wil worden. Voor het antwoord op een gelijkaardige vraag zal de ene ouder inspiratie vinden in een tijdschrift, een ander in een pedagogisch adviesgesprek, terwijl een derde vooral voldoening haalt uit een uitwisselingsgesprek met andere ouders.

Die diversiteit moet ook in de toekomst mogelijk blijven. Binnen een regelgevend kader over opvoedingsondersteuning is het belangrijk dat naast het professionele circuit, de positie en rol van het sociaal-cultureel werk, informele netwerken en het vrijwilligerswerk worden gevrijwaard. Een te verregaande professionalisering van het opvoedingsgebeuren gaat voorbij aan het gegeven dat ouders in eerste instantie steun zoeken in de onmiddellijke omgeving. Wanneer aan ouders wordt gevraagd op wie ze beroep doen voor opvoedingsondersteuning, noemen ze eerst personen uit het sociaal netwerk (eigen bevraging BGJG, 1998). De partner op kop, vervolgens familieleden, vrienden en burens. Wanneer ze gebruikmaken van het professionele circuit, richten ze zich in de eerste plaats tot deskundigen waarmee ze in het dagelijkse leven in contact komen. Niet toevallig, menen we. Opvoeding is immers een samenspel tussen ouders, kinderen en omgeving.

1. Decr. 13 juli 2007 houdende de organisatie van opvoedingsondersteuning (B.S. 14 augustus 2007).

2. Visietekst als basis voor eerste hoorzitting over opvoedingsondersteuning op 23 mei 2006 “Implementatie van opvoedingsondersteuning in Vlaanderen” van minister Inge Vervotte.

Naarmate de goede raad, de steun, het advies of de hulp van iemand “dicht bij” komt, is de kans ook groter dat net die andere factoren, naast de ouder-kindrelatie, mee verrekend worden in het geboden antwoord op de vraag.

Deze vaststelling duidt op het belang van de informele steun die ouders bij elkaar vinden en de kracht van sociale netwerken. Het vormt een belangrijk tegenwicht voor de tendens naar een ver doorgedreven professionalisering van de opvoedingsondersteuning, of tegen het verarmen van de rijke waaier aan opvoedingsondersteuning door één programma (*Triple P*, zie verder) als alleen zaligmakend naar voor te schuiven. Het sociaal-culturele verenigingsleven, dat dicht bij ouders staat, kan hier, op zijn eigen wijze, een belangrijke rol spelen. Naast de erkenning van het aanbod van het verenigingsleven, is het ook nodig om de positie van vrijwilligers binnen een lokaal overleg of opvoedingswinkel staande te houden te midden van een overwicht aan professionele krachten. Zo niet dreigt het opvoedingsgebeuren vooral in de hulpverleningssfeer te belanden. Als de overheid de rol van het sociaal-culturele werk echt ernstig neemt, dringt een bijkomende ondersteuning van deze mensen zich op.

GEEN EILAND, MAAR OOG VOOR CONTEXT

Opvoedingsondersteuning kan je niet op een eiland plaatsen. Het focussen op de ouder-kindrelatie is slechts één aspect van kijken naar opvoeden. Het gaat voorbij aan drie belangrijke realiteiten. Ouders van nu voeden op in een snel veranderende samenleving en hebben daar vaak extra ondersteuning bij nodig. Daarnaast worden problemen die gezinnen ervaren binnen die steeds complexere maatschappij, soms te gemakkelijk als louter “opvoedingsproblemen” omschreven zonder de samenleving zelf in vraag te stellen. Tot slot mag er nooit voorbijgegaan worden aan de specifieke context waarbinnen gezinnen opvoeden; bestaansonzekerheid en opvoedingsonzekerheid gaan vaak hand in hand.

Vandaag moeten ouders kinderen opvoeden in een wereld die veel complexer is dan de wereld waarin ze zelf kind waren. Onze grootouders hadden niet af te rekenen met vragen over het gevaar van cannabis, XTC of paddo's. Ze lagen niet wakker wanneer hun tieners uitgingen in megadancings, en moesten zich geen zorgen maken over “veilig chatten”. Dominogezinnen en alleenstaande ouders vormden nog een kleine minderheid, en als ze er waren, konden ze meestal terecht bij het eigen sociale netwerk. Dit is vandaag wel anders. Vanuit de nieuwe vragen van ouders biedt de Gezinsbond ook vorming rond kinderen en internet aan³, werkt hij samen aan brochures rond seksualiteit⁴, zijn

er oefenscholen voor alleenstaande ouders of nieuw samengestelde gezinnen en biedt de Gezinsbond samen met deskundige partners programma's aan voor ouders over drugspreventie⁵.

Naast de noodzaak om ouders te begeleiden in een complexere samenleving, durft de Gezinsbond ook die samenleving zelf in vraag stellen. Opvoedingsondersteuning is geen toverwoord om allerhande maatschappelijke problemen aan te pakken. We willen dan ook een functie aan opvoedingsondersteuning toevoegen: namelijk het signaleren van problemen op andere domeinen, problemen die niet zelden aan de basis liggen van “opvoedingsproblemen”. Wanneer steeds meer ouders bijvoorbeeld vragen hebben over lastige, oververmoeide kinderen, kan een betere combinatie gezin-arbeid wellicht meehelpen aan een oplossing ten gronde. En wanneer het spijbelen alsmaar toeneemt, kan de school zijn verantwoordelijkheid niet zomaar verschuiven naar het thuismilieu.

Een andere belangrijke “bril” die elke opvoedingsdeskundige niet mag vergeten op te zetten, is deze van de specifieke gezinscontext. Niet alle ouders komen met eenzelfde rugzakje aan de startlijn van het ouderschap. De Gezinsbond plaatst daarom in zijn eigen werking opvoedingsondersteuning binnen een totaalaanbod aan gezinnen, een ruimere gezinsondersteuning waarbij streven naar gezonde en betaalbare huisvesting, kosteloos leerplichtonderwijs en betaalbare hogere studies, een haalbare combinatie gezin-arbeid en voldoende financiële armslag voor alle gezinnen als het ware de opvoedingsondersteuning schragen. Het is niet meer dan “fair” deze totaalaanpak na te streven. De verenging van opvoedingsondersteuning tot een optimaliseren van de ouder-kindinteractie legt alles wat er mis kan gaan binnen de opvoeding in het kamp van de ouders. De invloed van kansarmoede, het ontbreken van een sociaal netwerk, lage scholing, ... wordt in praktijk dan niet erkend. Zo lopen kansarme ouders een dubbel risico. Ze worden (of voelen zich althans) gebrandmerkt als “slechte” ouders en hun andere problemen worden niet ten gronde aangepakt. Het isoleren van de ouder-kindinteractie in de opvoedingsondersteuning culpabiliseert net die groep die het meest nood heeft aan steun. De drempel om met vragen naar buiten te treden wordt voor deze groep dan wel erg hoog.

Last but not least, is het cruciaal om waar mogelijk ook kinderen zelf te betrekken in het opvoedingsondersteunend aanbod. *BOTSing!*, het tijdschrift van ouders met tieners, schrijft voor ouders, maar in een taal die ook tieners aanspreekt. Het stimuleert ouders én tieners om samen een gesprek aan te gaan over bepaalde thema's (uitgaan, genotsmiddelen, seksualiteit, ...).

3. www.gezinsbond.be/veiligonline in samenwerking met Child Focus.

4. *Praten met kinderen en jongeren over seksualiteit en relaties*, Sensoa in samenwerking met de Gezinsbond.

5. In samenwerking met de Sleutel zal de Gezinsbond in 2008 een oudevormingsprogramma aanbieden over drugspreventie.

GEEN ALLEENZALIGMAKEND OPVOEDINGSMODEL

Hoewel er geen onmiddellijke link is met het nieuwe decreet, werd er van overheidswege een duidelijke keuze gemaakt voor *Triple P* als ideaal opvoedingsprogramma. Kind en Gezin kreeg van voormalig minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Inge Vervotte 1,7 miljoen EUR om professionelen (vooral regioverpleegkundigen) op te leiden in het *Triple P*-programma. Ook de provincie Antwerpen koos resoluut voor *Triple P* en investeerde 622.000 EUR in de aankoop van het programma. Wanneer er in het decreet gesproken wordt over het belang van “*evidence based*”-programma’s, is de link naar *Triple P* vlug gelegd. *Triple P* is immers een wetenschappelijk onderbouwd programma.

De drie P’s in *Triple P* staan voor Positief Pedagogisch Programma (in het Engels: Positive Parenting Program). Het oorspronkelijk Australische programma voor opvoedingsondersteuning is bedoeld voor ouders met kinderen van 0 tot 16 jaar. Het is een laagdrempelig, integraal programma met als doel (ernstige) emotionele en gedragsproblemen bij kinderen te voorkomen door het bevorderen van “competent ouderschap”. “*Founding father*” Matt Sanders verricht al meer dan 25 jaar (effect)onderzoek naar verschillende facetten van het *Triple P*-programma, en krijgt daardoor het label “*evidence based*”.

Het programma omvat vijf interventieniveaus, gaande van informatiecampagnes in de media (level 1), voorlichtingsgesprekken (level 2), gericht advies bij specifieke zorgen (level 3), ondersteuning bij ernstige gedragsproblemen (level 4) en gezinsinterventie bij ernstige gedragsproblemen (level 5).

Triple P heeft onmiskenbaar zijn verdiensten, maar deelt deze voor een groot deel met andere opvoedingsprogramma’s. Het uitgangspunt van het programma is “positief ouderschap”. Ook de Gezinsbond vertrekt in zijn aanbod vanuit de competenties van ouders en de overtuiging dat ouders het beste voorhebben met hun kind. De in het programma gehanteerde principes en strategieën steunen op algemeen aanvaarde uitgangspunten in de pedagogiek en psychologie. Dankzij het gebruik van massamedia zoals televisie slaagt *Triple P* erin het merendeel van de bevolking te bereiken. Er wordt voortdurend aan kwaliteitsbewaking gedaan, het programma is alleen toegankelijk na opleiding/training en er wordt enkel gewerkt met gestandaardiseerd materiaal. Het *Triple P*-programma is wetenschappelijk onderbouwd; men weet dus vooraf dat gedane kosten zullen renderen.

Een andere troef is dat het programma zich uitdrukkelijk verzet tegen het gebruik van geweld in de opvoeding evenals tegen dwingende opvoedingsstrategieën.

Naast de onbetwistbare – maar volgens ons zeker niet exclusieve – kwaliteiten, heeft dit programma ook zijn beperkingen. Het “*evidence based*”-principe valt zeker te verdedigen. Geïnvesteerde middelen moeten hun effectiviteit aantonen.

Vraag is alleen welke effecten gemeten (moeten) worden? Een voorbeeld: Effect 1: Weten ouders na x aantal maanden nog precies hoe ze moeten inspelen op dat specifiek gedrag van hun kind. Effect 2: Hebben ouders na x aantal maanden nog informeel contact met andere ouders die ze in een groep leerden kennen en die voor hen een blijvende bron van steun zijn? Voelen de ouders zich na een groepsmoment met andere ouders meer begrepen en daardoor meer gesterkt in hun opvoedend handelen? Wie maakt uit welk effect het belangrijkste is voor ouders en waarop de waarde van het programma (effectiviteit) dus zal worden getoetst? De meerwaarde en de verdienste van een opvoedingsondersteunend aanbod kunnen niet worden herleid tot puur meetbare effecten. Aandacht voor positieve (neven)effecten zoals informele steun, erkenning vinden bij andere ouders, ... is even belangrijk.

Het *Triple P*-programma richt zich op de ouder-kindcommunicatie en -interacties en dan nog enkel vanuit het oogpunt van de ouders. De kinderen zelf en de ruimere leefomgeving van het gezin worden buiten beschouwing gelaten. Opvoeden gebeurt echter niet op een eiland, maar is een samenspel tussen ouders, kinderen en hun omgeving. Ouders hebben vandaag niet alleen problemen met “opstandig tienergedrag”, maar hebben tegelijk vragen over drugs, over nieuwe media, over pesten... Vorming hierover heeft een belangrijke opvoedingsondersteunende impact. Bovendien hangt opvoedingsstress niet alleen samen met de ouder-kind- en partnerrelatie, maar ook met het al dan niet zorgen hebben op vlak van combinatie gezin-arbeid, inkomen, gezondheid, huisvesting, onderwijs... Het nadrukkelijk focussen op de ouder-kindinteractie legt de “schuld of oorzaak” van het falen van een bepaalde opvoedingsstrategie vooral in het kamp van de ouders. Ook al is positief ouderschap de kerngedachte van *Triple P*, zonder aandacht voor de ruimere gezinscontext, is het risico op culpabilisering groot.

Tot slot zijn er nog een aantal praktische bezwaren. De heel hoge kostprijs van het programma (materiaal, trainingen) maakt dat slechts een beperkt aantal organisaties toegang heeft tot het programma. De idee van netwerkvorming in het kader van opvoedingsondersteuning zou hierdoor kunnen worden gehypothekeerd.

Een mogelijke vereenzelving van opvoedingsondersteuning met *Triple P* houdt ook het risico in dat mensen volledig afhaken wanneer ze een minder positieve ervaring met het programma zelf of met de aanbieder ervan hebben.

Om al deze redenen wil de Gezinsbond garanties dat het al dan niet “*Triple P*-getraind zijn”, of het al dan niet overnemen van het *Triple P*-programma nooit een criterium zal worden binnen het regelgevend kader, noch om deel te nemen aan de samenwerkingsverbanden of opvoedingswinkel, noch als voorwaarde voor het aanbod of de vormingsmedewerkers.

POSITIEF OUDERSCHAP

Zoals boven al gesteld, kan de Gezinsbond zich wel aansluiten bij de kerngedachte van “positief ouderschap”. Aan iemand een belangrijke verantwoordelijkheid toekennen, veronderstelt een groot vertrouwen in de competentie van die persoon. Opvoedingscompetentie staat niet gelijk met zelf een antwoord weten op alle mogelijke vragen of problemen, maar met weten dat alle ouders wel eens vragen en problemen hebben, bij jezelf die nood kunnen erkennen én weten waar je om advies of hulp terecht kan.

We stellen echter vast dat het begrip opvoedingsverantwoordelijkheid steeds meer negatief wordt ingevuld. Dit heeft te maken met een tendens tot het problematiseren van opvoedingsondersteuning, een verenging tot louter “preventie van problemen”. Hierdoor leg je de “verantwoordelijkheid”, lees “schuld”, van alles wat er kan mislopen bij de ouders. Een onterechte en gevaarlijke evolutie. Ouders die problemen ervaren in het opvoedingsproces zullen er minder snel naar buiten mee komen; ze voelen zich “schuldig”.

Een positieve boodschap rond opvoeden gaat niet mee in deze negatieve benadering. Er is nood aan een meer positieve, ondersteunende maatschappelijke context waarin opvoedingsonzekerheid (wat moet ik doen?) of opvoedingsverlegenheid (ik weet het niet zeker en ik durf het niet goed vragen) worden opgevangen.

Positief ouderschap is een manier van opvoeden met de basisboodschap: “ik zie je graag”. Het sterkt ouders om hun kind in zijn ontwikkelingsproces te steunen, sturen en stimuleren. Een sterk kanaal om deze boodschap uit te dragen en de drempel om opvoedingsvragen te stellen te verlagen, is televisie. De vraag van minister Vervotte om een mediacampagne uit te werken rond positief ouderschap heeft daarom de vorm gekregen van een tv-quiz, meer bepaald een speciale editie van het populaire quizprogramma “De thuisploeg”⁶. Onder het vaandel “de bij-ons-thuisploeg”, werkten 4 Vlaamse partners, met name Kind en Gezin, de Gezinsbond, het tijdschrift *Klasse voor Ouders* en het Vlaams agentschap Jongerenwelzijn, samen met Eén aan een quiz waarin kijkers al spelend veel te weten komen over positief ouderschap. Ruim een half miljoen gezinnen werden hiermee bereikt. Hieraan gekoppeld werd ook een microsite uitgewerkt met informatie en tips rond opvoeding, www.bijonsthuis.be, om ouders ook na de uitzendingen verder wegwijs te maken en zo het effect van de campagne te versterken.

Deze microsite én het samenwerkingsverband staan nog in de kinderschoenen. Er is immers al heel wat expertise rond opvoedingsondersteuning ontwikkeld, denken we aan “pionier”-opvoedingswinkel Genk met bijhorend netwerk, de Opvoedingstelefoon, en vele

anderen. De bedoeling is om op termijn een groot draagvlak te creëren met het oog op de verdere ontwikkelingen in het welzijnslandschap m.b.t. opvoedingsondersteuning. Binnen de contouren van het decreet is er voorzien in de oprichting van een expertisecentrum. Dit centrum moet basisinformatie ontwikkelen over het opvoeden van kinderen in verschillende levensfasen, materiaal aanmaken en verspreiden, een digitaal platform ontwikkelen, telefonische dienstverlening aanbieden, een documentatie- en informatiecentrum uitbouwen, het lokaal overleg ondersteunen, trainingen organiseren en wetenschappelijk onderzoek bevorderen. Het spreekt voor zich dat een dergelijk expertisecentrum slechts in deze opdracht kan slagen als alle partners er samen hun schouders onder willen en mogen zetten.

NOOD AAN REGELGEVING VOOR GEWELDLOOS OPVOEDEN

We hebben nu een Vlaams kader voor opvoedingsondersteuning, waar positief ouderschap de kerngedachte van is. Daarnaast vraagt de Gezinsbond om ook federaal deze boodschap te verankeren in het Burgerlijk Wetboek. Fysieke bestraffing in extrafamiliale sfeer (scholen, kinderopvang) wordt veel minder getolereerd dan in de privésfeer. Strikt genomen zijn kinderen, net zoals volwassenen beschermd door de strafwet tegen slagen (art. 398, 405bis en ter), maar voor kinderen wordt dit amper toegepast, tenzij in zeer ernstige gevallen van mishandeling. Het slaan van kinderen wordt nog altijd beschouwd als deel uitmakend van het opvoedingsproces, het zogenaamde “tuchtigingsrecht”. Het minimaliseren ervan blijkt niet alleen uit gangbare koosnaampjes als “billenkoek” en “pedagogische tik”, maar ook uit de smalende reacties die voorstellen om fysieke bestraffing in de opvoeding te verbieden in ons land nog steeds uitlokken.

Toch is in steeds meer landen⁷, met Zweden op kop (1979), het slaan van kinderen reeds geruime tijd strafbaar. Zweden is hierbij zeker een voorbeeldland. De invoering van deze maatregel ging immers gepaard met het promoten van opvoedingscursussen, zodat ouders niet in een opvoedingsvacuüm terecht komen (“als we niet meer mogen slaan, wat dan?”). 90% van de ouders volgde er vrijwillig een cursus opvoeden. De maatregel in Zweden leidde niet tot een toename van vervolgingen van ouders, maar wel tot een kleine “revolutie” in het denken rond “slaan”. Waar vóór de *Anti-spanking-wet* nog 56% “slaan” aanvaardbaar vond, was dit 15 jaar later nog maar 11%. Het aantal jongeren dat verklaart geslagen te zijn, ligt ook veel lager dan in landen waar er geen wetgeving rond bestaat.

6. Uitgezonden op 5 en 13 oktober 2007.

7. In de volgende 19 landen zijn kinderen wettelijk beschermd tegen alle fysieke bestraffing: Portugal (2007); Nieuw-Zeeland (2007); Nederland (2007); Griekenland (2006); Hongarije (2005); Roemenië (2004); Oekraïne (2004); IJsland (2003); Duitsland (2000); Israël (2000); Bulgarije (2000); Kroatië (1999); Letland (1998); Denemarken (1997); Cyprus (1994); Oostenrijk (1989); Noorwegen (1987); Finland (1983); Zweden (1979).

Ook de Gezinsbond wil absoluut geen heksenjacht op ouders. Dit zou vooral ouders met een lagere sociaal-economische status of andere culturele achtergrond viseren. We zien deze wet vooral als duidelijke richtlijn, als stimulans voor grootscheepse mediacampagnes én een ruimer aanbod rond positief ouderschap. Het aanbod opvoedingsondersteuning in Vlaanderen groeit, de mediacampagne positief ouderschap is gestart. Nu is het nog wachten op de dringende invoering van een wet die duidelijk stelt: “Een kind heeft

recht op verzorging, veiligheid en een goede opvoeding. Het moet worden behandeld met respect voor zijn persoon en zijn eigenheid en het mag niet worden onderworpen aan vernederende behandelingen, of andere vormen van fysisch of psychisch geweld.”⁸ Deze ruime omschrijving verwijst overigens niet enkel naar de mogelijk nefaste gevolgen van fysiek geweld, maar ook naar de vaak blijvende letsels van psychisch geweld in de opvoeding.

---

8. Invoering van een art. 371bis in het Burgerlijk Wetboek, wetsvoorstel van senator Sabine de Bethune, 1999.